

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Door de tijd heen

1 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

4, 6, 1, 3, 2, 5

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder complete en foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Prehistorie en oudheid

2 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Met de vondst van een (wettig vastgesteld) gewicht dat werd gebruikt voor het afwegen van graan, kun je aantonen dat er sprake was van (het aanleggen van) graanvoorraden / van een overschot in de graanproductie (wat een voorwaarde is voor het ontstaan van een vroeg-stedelijke samenleving).

Opmerking

Als in het antwoord wordt ingegaan op het bestaan van wetten / van godsdienst, worden geen scorepunten toegekend (omdat dit geen voorwaarde is voor het ontstaan van een vroeg-stedelijke samenleving).

3 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- Uit de beschrijving blijkt dat de Germanen een deel van het Romeinse Rijk verwoesten / zwaar plunderen, wat een eind maakt aan de groei van het Romeinse Rijk / wat bijdraagt aan het bestuurlijke / economische uiteenvallen van het westerse deel van het Romeinse Rijk 1
- Lampridius schrijft dat de verwoestende aanvallen van de Germanen beschamend zijn / dat zelfs onbetekenende keizers de Germanen hebben onderworpen / dat de Romeinen vurig hopen op een overwinning 1
- waaruit op te maken is dat hij ervan uitgaat dat de Romeinen de invallen kunnen stoppen / dat de Romeinen nog superieur zijn aan de Germanen (en dat de inval geen keerpunt is) 1

Opmerking

Alleen als bij de tweede deelvraag een juist argument wordt genoemd, wordt 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De middeleeuwen

4 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Er is sprake van continuïteit (een van de volgende): 1
 - (op godsdienstig gebied) want de christenen hoeven hun geloof niet af te zweren.
 - (op politiek gebied) want Theodimir mag aan de macht blijven / de volgelingen van Theodimir worden niet gedood.
- waarmee Abd al-Aziz bereikt dat zijn heerschappij wordt geaccepteerd, zodat het zuidoosten van Spanje een wingewest kan worden / zodat de genoemde belastingen worden betaald 2

Opmerking

Alleen als bij de tweede deelvraag wordt uitgelegd hoe de continuïteit bijdraagt aan het accepteren van de heerschappij, worden scorepunten toegekend.

5 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Door te laten zeggen dat een ridder van Christus voor zijn zonden kan boeten door ongelovigen te verslaan / dat Christus wil dat de ridders gaan strijden, wilde de paus de expansie van het christendom naar buiten toe ondersteunen / steun krijgen voor het houden van een kruistocht.

6 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Door 'de opkomst van handel en ambacht' was het noodzakelijk

bij 1:

- muren te bouwen, om de ontstane markten / winkels / de toegestroomde handelaren / ambachtslieden te beschermen 1

bij 2:

- met nieuwe muren de stad uit te breiden omdat door de groeiende handel / werkgelegenheid de stad als vestigingsplaats aantrekkelijker werd / het aantal winkels / werkplaatsen steeg 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Vroegmoderne tijd

7 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- Adrianus VI roept de hulp van Erasmus in voor de bestrijding van de protestantse reformatie (die de splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had) 1
- Tijdens de Rijksdag in Worms weigert Luther zijn kritiek op de Kerk terug te nemen waardoor de breuk definitief wordt / waardoor de aanhang van Luther groeit (zodat paus Adrianus VI zich gedwongen voelt de katholieke kerk te verdedigen) 1
- Erasmus is expert op het gebied van klassieke schrijvers van het vroege christendom / geniet autoriteit als humanist, wat past bij 'de heroriëntatie op het klassieke erfgoed' in de zestiende eeuw 1

Opmerking

Als bij de derde deelvraag wordt ingegaan op de hernieuwde wetenschappelijke belangstelling, wordt geen scorepunt toegekend (omdat dit niet de expertise is waarop de paus een beroep doet in deze bron).

8 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat het bevel:

- paste bij de centralisatiepolitiek omdat lokale wetten en regels pas geldig waren nadat een centraal college / een Collaterale Raad ze had goedgekeurd 1
- door de steden / door de Nederlandse gewesten werd gezien als aantasting van hun privileges / van hun soevereiniteit (waartegen zij in Opstand kwamen) 1

9 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In 1581 zeggen de gewesten hun gehoorzaamheid aan Filips II op / tekenen de gewesten het Plakkaat van Verlatinge (zodat er een nieuwe landsheer kan worden ingehuldigd) 1
- Het pamflet ondersteunt de keuze voor Anjou door duidelijk te maken dat de Spanjaarden opdracht gaven voor de aanslag / de aanslag hebben betaald, om hiermee aan te tonen dat Franse steun tegen Spanje wenselijk is 2

Opmerking

Alleen als bij de tweede deelvraag wordt ingegaan op de specifieke keuze voor de Franse hertog van Anjou, worden scorepunten toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

10 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De wetenschappelijke revolutie maakte de bouw van anatomische theaters wenselijk, want (een van de volgende): 1
 - de aanwezigheid van publiek
 - de ronde theatervorm met zitplaatsen rond een snijtafel
- draagt bij aan empirisch onderzoek / verspreiding van kennis via waarneming (wat een belangrijk onderdeel is van de wetenschappelijke revolutie) 1
- De bouw van de theaters kan worden verklaard met (een van de volgende): 2
 - 'de bloei in economisch opzicht van de Nederlandse Republiek', waardoor er in de Republiek voldoende kapitaal was om de anatomische theaters te bouwen.
 - 'de bijzondere plaats in staatkundig opzicht van de Nederlandse Republiek', waardoor de gewesten / steden anatomische theaters lieten bouwen om hun (concurrentie)positie te versterken.

Opmerkingen

- *Alleen als bij de eerste deelvraag een juiste uitleg wordt gegeven, wordt 1 scorepunt toegekend aan een juiste verwijzing naar de bron.*
- *Bij de tweede deelvraag wordt voor het noemen van alleen een passend kenmerkend aspect geen scorepunt toegekend.*

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

In de prent wordt weergegeven dat de politieke en godsdienstige onderdrukking voortkomt uit de wens (van het Spaanse bestuur en de katholieke geestelijkheid) om financieel te profiteren van de Nederlanden, wat wordt afgebeeld door het graaien in de geldkist van / het belagen van de Weelde / de Rijkdom.

Opmerking

Als in het antwoord wordt ingegaan op een verklaring voor alleen de politieke of alleen de godsdienstige onderdrukking, worden geen scorepunten toegekend.

12 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

De betrouwbaarheid van het boek van Bor als bron werd:

- vergroot, omdat Bor door vrije toegang tot de archieven zich een vollediger beeld van de Opstand kon vormen / omdat Bor door het jaargeld uitgebreid onderzoek kon doen omdat hij geen ander werk hoefde aan te nemen 1
- verkleind, omdat door het jaargeld (het beeld van) partijdigheid ontstond / verwacht kon worden dat Bor vooral de zienswijze van (de Staten van) Holland belichtte 1

Opmerking

Alleen als met een juiste redenering wordt weergegeven waardoor de betrouwbaarheid groter of kleiner wordt door een maatregel van de Staten van Holland, wordt telkens 1 scorepunt toegekend.

13 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Kant gaat er net als Aristoteles van uit dat kennis wordt verworven door zintuigelijke waarnemingen waarmee hij aansluit op het wetenschappelijk denken / het empirisme uit de oudheid 1
- Kant legt (meer dan Aristoteles) nadruk op het gebruik van het verstand om tot zuivere kennis te komen / gaat ervan uit dat empirisme leidt tot het opdoen van kennis omdat dit het verstand activeert, wat past bij de nadruk op de rede / het rationalisme tijdens de Verlichting 2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

14 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- De prent is gemaakt na de afschaffing van de voorrechten van de geestelijkheid / na aanneming van de wet dat het bezit van de Franse kerk nationaal bezit wordt 1
- De tekenaar geeft weer dat de geestelijkheid (te) rijk is / dat het afnemen van het kerkelijk bezit winstgevend is voor het vaderland (waardoor de aanneming van de maatregel terecht is) 1
- door (een van de volgende): 1
 - af te beelden dat de geestelijken die nog door de pers moet dik is
 - af te beelden dat de geestelijken die uit de pers komen dun zijn
 - af te beelden dat er munten komen uit een geestelijke in de pers
 - de titel 'De patriottistische vermageringspers'

Opmerking

Alleen als bij de tweede deelvraag een juist argument wordt genoemd, wordt 1 scorepunt toegekend aan een juiste verwijzing naar de bron.

Moderne tijd

15 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het Congres van Wenen herstelde Duitse vorstendommen, terwijl Siebenpfeiffer zich afzet tegen deze grenzen / tegen deze vorsten in Duitsland / tegen de onderdrukking van het volk 2
- Siebenpfeiffer wil dat de Duitse vorsten burgers worden / wil een einde maken aan de absolutistische vorstehuizen in Duitsland / wil vrij goederenverkeer door heel Duitsland / wil een verenigd Duitsland, waarmee hij vooruitloopt op de liberale politieke ideeën van het Frankfurter Parlement over de toekomst van Duitsland / het streven naar de Duitse eenwording 2

16 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

4, 1, 3, 5, 6, 2

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder complete en foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

17 maximumscore 4

Uit een juist antwoord moet blijken dat:

- het initiatief voor de petitie werd genomen door de confessionelen, want de petitie richtte zich op het behoud van de 'School met den Bijbel' / op het behoud van christelijk onderwijs 2
- de petitie zich in deze passages vooral richtte tegen de opkomst van de socialisten / sociaaldemocraten, want ze keren zich tegen figuren die oproepen tot opstand / die schreeuwen tegen rijken / die de armen ontevreden maken 2

18 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Er is kritiek op het ontslag omdat veel Duitsers van mening zijn dat Bismarck met zijn alliantiepolitiek voor het voortbestaan van Duitsland zorgt / oorlog voorkomt / dat Bismarck de eenheid van Duitsland heeft bewerkstelligd 1
- De keizer schrijft dat (een van de volgende): 1
 - hij de kroon wil redden uit de allesoverheersende schaduw van Bismarck
 - hij de vorst weer zijn plaats wil teruggeven
 - Europa en de wereld de oren spitsen om te horen wat de Duitse keizer denkt (en niet de kanselier)
- waarmee de tegenstanders van het ontslag kunnen argumenteren dat Wilhelm alleen koos voor het ontslag om zijn eigen macht te vergroten / vanuit persoonlijke onvrede over de macht van Bismarck (en daarmee niet handelde vanuit de belangen van Duitsland) 1

Opmerking

Alleen als bij de tweede deelvraag een juist kritiekpunt wordt genoemd, wordt 1 scorepunt toegekend aan een juiste verwijzing naar de bron.

19 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Je concludeert dat je de informatie uit de brief als betrouwbaar kunt beschouwen, omdat het een persoonlijke brief is van keizer Wilhelm II aan zijn moeder / omdat de keizer de brief niet schrijft met het oog op publicatie, waardoor hij waarschijnlijk de waarheid schrijft over zijn gedachten over (het ontslag van) Bismarck.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

20 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De annexatie van Oostenrijk:

- past bij het beleid van Hitler waarin hij streeft naar de aaneensluiting van Duitstalige gebieden 1
- wordt onderbouwd met (een van de volgende): 1
 - het leidersbeginsel / het militarisme (omdat Hitler zegt dat de annexatie hem Führer maakt van het grootste leger ter wereld).
 - het nationalisme (omdat Hitler zegt dat de annexatie Duitsers samenbrengt / uitvoering is van de leus 'Eén Volk en één Rijk').

Opmerking

Als bij de eerste deelvraag wordt geantwoord dat Hitler streeft naar gebiedsuitbreiding / Lebensraum, wordt geen scorepunt toegekend.

21 maximumscore 5

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het kenmerkend aspect dat past bij alle drie de gebeurtenissen is 'de rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie' 1
- Twee van de volgende verklaringen: 4
 - Het schrijven van het script kan verklaard worden met 'racisme en discriminatie die leidden tot genocide, in het bijzonder op de joden' omdat met deze documentaire werd gestreefd naar het uitsluiten van joden / 'het in praktijk brengen van de totalitaire ideologie van het nationaalsocialisme' omdat de minister van propaganda documentaires liet maken om de ideologie te verspreiden.
 - De oprichting van de zender in Hilversum kan verklaard worden vanuit 'de Duitse bezetting van Nederland' / 'het voeren van twee wereldoorlogen' omdat de Duitsers de oorlog probeerden te beïnvloeden met het uitzenden van programma's naar Groot-Brittannië.
 - De betaling voor anticommunistische berichten kan verklaard worden met 'de verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog', waardoor de Amerikaanse regering de Sovjet-Unie wilde bestrijden / wilde voorkomen dat de invloed van het communisme toenam.

Opmerking

Bij de tweede deelvraag wordt voor het alleen noemen van een passend kenmerkend aspect geen scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
22	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is: Door de Sovjet-Unie als zeer armoedig te beschrijven wil Hans S. rechtvaardigen dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • in Duitsland communisten gevangen worden genomen / berecht (zodat ze Duitsland niet kunnen verarmen) • in het oosten naar etnische herschikking wordt gestreefd (omdat de (superieure) Duitsers het land beter kunnen besturen) 	<p>1</p> <p>1</p>
23	<p>maximumscore 3</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stalin wilde een tweede front om het Russische leger te kunnen ontlasten / om de Duitsers definitief te kunnen terugdringen • Het uitblijven van het tweede front (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – werd door Stalin gezien als een poging van de westerse landen om de Russische troepen uit te putten / om te profiteren van de Russische inspanningen, wat bijdroeg aan het wantrouwen tussen beide ideologische blokken. – gaf de Sovjet-Unie de kans grote delen van Oost-Europa te bevrijden van de nazi's (die daardoor in de communistische invloedssfeer terechtkwamen), wat bijdroeg aan de verdeling van de wereld in twee ideologische blokken. 	<p>1</p> <p>2</p>
	<p><i>Opmerking</i> Alleen als bij de tweede deelvraag wordt uitgelegd op welke manier het uitblijven van het tweede front bijdroeg aan het ontstaan van de Koude Oorlog, worden scorepunten toegekend.</p>	
24	<p>maximumscore 4</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is: De reactie van de Amerikaanse regering dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zij de communistische invloedssfeer respecteert zolang de westerse rechten worden gerespecteerd / alleen met propaganda zal reageren, laat zien dat zij de bouw van de Muur (die alleen het communistische deel afscheidt) niet strijdig achten met het uitgangspunt van de containmentpolitiek dat moet worden ingegrepen als het communisme zich uitbreidt • de Muur wordt gebouwd vanwege het falen van het communisme, past bij het westerse standpunt dat mensen niet uit vrije wil kiezen te leven in een communistisch land (zodat een muur nodig is om de bevolking binnen de DDR te houden) 	<p>2</p> <p>2</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

25 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Nixon wilde China overhalen zijn steun aan Noord-Vietnam in te trekken (om zo de oorlog te kunnen beëindigen) 1
- Door de aanval wilden de Noord-Vietnamezen (een van de volgende): 2
 - de oorlog in hun voordeel beslissen voordat China zich zou terugtrekken als bondgenoot.
 - laten zien dat de oorlog in het voordeel van Noord-Vietnam beslist kon worden zodat China zijn steun niet zou intrekken / zodat Nixon zou inzien dat zijn poging tot beëindiging op niets zou uitlopen.

26 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Dit schilderij toont een lange rij van mensen die moeten wachten om boodschappen te kunnen doen (waaruit blijkt dat er tekorten zijn), terwijl Russische regeringen vóór Gorbatsjov uitdragen dat zij (centraal geregeld) in alle behoeften voorzien 2
- Het tentoonstellen van dit schilderij (met daarin kritiek op de economische toestand) wordt mogelijk door de Glasnost / de openheid die door Gorbatsjov is ingevoerd 1

27 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Uit de troonrede is op te maken dat door het einde van de Koude Oorlog de eenwording van Europa werd bevorderd omdat de Oost-Europese landen politiek / economisch betrokken zouden worden bij / geholpen zouden worden door Nederland / West-Europa.

Bronvermeldingen

- bron 1 John Nagelkerken (vertaling en toelichting), *Historia Augusta, Keizers en tegenkeizers in de tweede en derde eeuw*, Amsterdam 2012, pag. 268
- bron 2 Robert I. Burns, Paul E. Chevedden, *Negotiating cultures: bilingual surrender treaties on het crusader-muslim Spain under James the conqueror*, Leiden 1999, pag. 232
- bron 3 Pas de deux in stilte, de briefwisseling tussen Desiderius Erasmus en Paus Adrianus VI, 1522-1523, Rotterdam 2002, vertaald door M. Verweij, pag. 64-65
- bron 4 Luc Panhuysen en René van Stipriaan, *Ooggetuigen van de Tachtigjarige Oorlog, Van de eerste ruzie tot het laatste kanonschot*, Amsterdam 2018, pag. 147-148
- bron 5 <https://www.geheugenvannederland.nl/en/geheugen/view/anatomie-leidsche-universiteit-prof-paaw-an--stock-andries-jacobsz?coll=ngvn&facets%5Bcontributor%5D%5B%5D=Stock%2C+Andries+Jacobsz.&maxperpage=36&page=1&query=&identifier=UBL01%3AP315-3N013>
- bron 6 <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/BI-B-FM-030>
- bron 7 *Metafysica*: <https://www.damon.nl/wosmedia/1344.pdf>
<https://gutenberg.spiegel.de/buch/kritik-der-reinen-vernunft-2-auflage-3502/6>
- bron 8 <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84110598/f1.highres>
- bron 9 https://politische-bildung-rlp.de/fileadmin/files/downloads/Broschuere_Hambach_1832.pdf
- bron 10 Manfred Görtemaker, *Deutschland im 19. Jahrhundert, Entwicklungslinien*, Leverkusen 1989, pag. 320-321
- bron 11 Max Domarus, *Hitler, Reden und Proklamationen 1935-1938 (Leonberg 1988) I T, 2 Bd, 832-837*
- bron 12 Marie Moutier, *Brieven van de Wehrmacht, Duitse soldaten vertellen over hun oorlog*, Amsterdam 2015, brief 26, pag. 4-5
- bron 13 <https://www.nytimes.com/1961/08/16/archives/reds-held-losing-washington-to-stress-east-german-move-confesses.html>
- bron 14 <http://www.ruslandinwoordenbeeld.com/blog/2016/3/3/xx8zoma4cmq98bw54wncdqtyygapma>